

СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ VI–XIV СТ.

РОМАН СЛАДКОПІВЕЦЬ

КОНДАК

ПЛАЧ БОГОРОДИЦІ

СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ VI-XIV СТ.
ДЖЕРЕЛА ХРИСТІЯНСЬКОГО СХОДУ

У серії «**Джерела Християнського Сходу**»

побачили світ:

- 1.** Теодор Студит. **Поучення**
- 2.** **Мистецтво молитви.** Упорядник ерм. Харитон
- 3.** Никодим Святогорець. **Невидима боротьба**
- 4.** Григорій Ниський. **Життя Мойсея**
- 5.** Авва Доротей. **Поучення і послання**
- 6.** **Щирі розповіді прочанина своєму духовному отцеві**
- 7.** Йоан Золотоустий. **Про священство**
- 8.** **Дідахе**
- 9.** **Християнське життя за Добротолюбієм**
- 10.** **Києво-Печерський Патерик**
- 11.** Теофан Затворник. **Про покаєння**
- 12.** Микола Кавасила. **Життя у Христі**
- 13.** Дмитро Туптало. **Лік духовний**
- 14.** Василій Великий. **Гомілії**
- 15.** **Древній патерик**
- 16.** Василій Великий. **Морально-аскетичні твори**
- 17.** **Святі отці про молитву та духовну тверезість**
- 18.** Теофан Затворник. **Нагадування всечесним монахиням про те, чого від них вимагає чернецтво**
- 19.** Микола Кавасила. **Пояснення Божественної літургії**
- 20.** Йоан Золотоустий. **Похвали святому апостолові Павлові**
- 21.** Кирило Єрусалимський. **Містагогійні катехизи**
- 22.** Ориген. **Про молитву**
- 23.** Григорій Ниський. **Про блаженства**
- 24.** Максим Ісповідник. **Тлумачення Господньої молитви. Містагогія**
- 25.** **Ліствиця**
- 26.** Роман Сладкопівець. **Кондак про десять дів**
- 27.** Роман Сладкопівець. **Кондак про відречення Петра**
- 28.** Теофілакт Болгарський. **Тлумачення святого Євангелія від Матея**
- 29.** Роман Сладкопівець. **Кондак про Йосифа**
- 30.** Роман Сладкопівець. **Кондак про спокусу Йосифа**
- 31.** Св. Атанасій Великий. **Бесіда про вочоловічення Слова і про його явлення нам за тілом**
- 32.** Діонісій Ареопагіт. **Про містичне богослов'є**
- 33.** Роман Сладкопівець. **Кондак про преподобних іноків, подвижників та інокінь**
- 34.** Теофілакт Болгарський. **Тлумачення святого Євангелія від Марка**

СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ VI-XIV СТ.

РОМАН СЛАДКОПІВЕЦЬ

**КОНДАК
«ПЛАЧ
БОГОРОДИЦІ»**

35

ДЖЕРЕЛА ХРИСТІЯНСЬКОГО СХОДУ

СЕРІЯ ЗАСНОВАНА У 1999 РОЦІ

СВІЧАДО

Львів • Видавництво “Свічадо” • 2019

Переклад здійснено із: Romanos le Mélode, *Hymnes*, tome IV (ed. J. Grosdidier de Matons) / Sources Chrétiennes 128. Paris 1967, стор. 158-187.

УДК 27-766
С 47

Переклад із грецької: ієрм. Онуфрій (Олег Кіндратишин)

На обкладинці: ікона Розп'яття (II пол. XIII ст.)
із церкви Пресвятої Богородиці Перівлепти в Охриді,
Охридська галерея ікон, Македонія

Сладкопівець Роман

С 47 Кондак «Плач Богородиці» / Роман Сладкопівець ; пер. з гр. ієрм. Онуфрій (Олег Кіндратишин). Львів : Свічадо, 2019. – 16 с. (серія «Джерела християнського Сходу»)

ISBN 978-966-938-299-3

ISBN 978-966-395-199-7 (серія)

Пропонуємо поетизований переклад із грецької кондака св. Романа Сладкопівця *Плач Богородиці*. Це драматичний діалог між Пресвятою Дівою та її Сином і Господом під час Хресної дороги на Голгофу. Страдальна Мати у великій скорботі висловлює свої переживання, запитуючи, навіщо оці страждання і смерть на хресті? А Господь пояснює їй необхідність і незмірне значення його добровільних страждань і смерті, як спасительної жертви за гріхи людства. За багатством богословського змісту та мистецькою якістю поетичного викладу у майже повністю діалоговій формі цей кондак вважають одним із найкращих творів св. Романа.

ISBN 978-966-938-299-3
ISBN 978-966-395-199-7 (серія)

УДК 27-766
© Святоуспенська Унівська Лавра Студійського Уставу, 2019

РЕЛІГІЙНЕ ВИДАННЯ

Джерела Християнського Сходу

Роман Сладкопівець
КОНДАК ПЛАЧ БОГОРОДИЦІ

Технічний редактор *Галина Горбачук*

Підписано до друку 22.01.2019. Формат 60х84 1/16. Папір офс. Офс. друк.
Ум.-друк. арк. 1,2. Ум. фарбовідб. 1,6. Обл.-вид. арк. 0,3.

ТзОВ Видавництво «Свічадо» (Свідоцтво серії ДК №1651 від 15.01.2001)
79008, м. Львів, а/с 808, вул. Винниченка, 22. Тел.: (032) 244-57-44, факс: (032) 240-35-08.
E-mail: post@svichado.com, url: www.svichado.com

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
у ПП «Видавництво "Бона"», (свідоцтво серії ДК №4275)
вул. Наукова, 5, м. Львів, 79009, тел. (032) 254-02-74

Вступ

Кондаки – це богословські поеми, метричні проповіді, які складаються з одного або декількох вступів (кондаків) та багатьох строф (ікосів), пов'язаних між собою акростихом; строфи слідують законам візантійської поезії рівноскладдя та однаково-наголошеності. З-під пера св. Романа Сладкопівця (+ після 555), найбільшого церковного поета за всю тисячолітню історію Візантії, постало пребагато священних гімнів.

Кондак *Плач Богородиці* передає драматичний діалог між Пресвятою Дівою та її Сином і Господом під час Хресної дороги на Голгофу. Страдальна Мати у великій скорботі висловлює свої переживання, запитуючи, навіщо оці страждання і смерть на хресті? А Господь пояснює їй необхідність і незмірне значення його добровільних страждань і смерті, як спасительної жертви за гріхи людства. Пресвята Богородиця журиться, що її Син сходить до Адама і Єви до аду, і що вона більше його не побачить. Господь потішає Пресвяту Матір обіцянкою, що вона першою побачить його по воскресінні. Зішестя до аду необхідно для того, щоб зцілити поранену гріхом природу Адама. Христос, мов Лікар, своїми спасительними стражданнями виліковує рану завдану гріхом.

Основою для поеми служать євангельські розповіді від *Луки* 23,27-31 та від *Йоана* 19,25. Тема про плач Богородиці під час Страстей Христових раніше зустрічається уже у Єфрема Сирійського (+373), який міг бути джерелом натхнення для Романа Сладкопівця. Натомість у X ст. Симеон Метафраст переробив

цей кондак у форму канону, який читається у Велику П'ятницю на повечері під назвою: Канон «Плач Богородиці».

За багатством богословського змісту та мистецькою якістю поетичного викладу у майже повністю діалоговій формі цей кондак вважають одним із найкращих творів св. Романа.

Romanos le Mélode, *Hymnes*, tome IV (ed. J. Grosdidier de Matons) / Sources Chrétiennes 128. Paris 1967, стор. 143-157.

Romano il Melode, *Kontakia/2* (ed. Trombi U.), стор. 44-51. Roma 2007, стор. 44-51

Zincone S. Romano il Melodo / NDPAC III, 4602-4604.

Кондаки и икосы св. Романа Сладкопевца ... (переклад диякона Сергія Цветкова). М. 1881, стор. 124-129.

Песни св. Романа Сладкопевца на Страстную Седмицу (переклад П. Цветкова). М. 1900, стор. 170-182.

Успенский Н. *Роман Сладкопевец и его кондаки* / ЖМП, 1966, №11, 1967 і Богословские Труды, IV (1968), стор. 191-201.

Роман Сладкопівець
Кондак на Велику П'ятницю
про Страсті Господні та про плач Богородиці
Акростих: τοῦ ταπεινοῦ Ῥωμανοῦ
Глас 8

Кондак

Заради нас Розп'ятого,
 прийдіть всі, оспіваймо;
Його ж Марія побачила
 на дереві і промовляла:
Хоч і хрест ти терпиш,
Ти – Син і Бог мій.

Ікос I

Видячи овечка ягнятко своє,
Яке на заколєння вели,
 страдальна Марія йшла за ним
З іншими разом жінками, взиваючи оце:
Куди, дитино, йдеш?
 Для чого скору путь верстаєш?
Чи не друге знов весілля в Кані?
Й чи не туди тепер ти поспішаєш,
 щоб із води для них вино перемінить?
Чи не піти мені з тобою, чадо?
 Чи краще тебе я почекаю?
Промов до мене слово, [Божий] Слове,
 Не пройди побіля мене мовчки,
Ти, що зберіг мене непорочну,
 Сину мій і Боже!

Ікос 2

Не сподівалася я, чадо,
 побачити тебе в такім [нещастю],
І ніколи я не йняла віри,
 що до такої міри беззаконні ошаліють
Й несправедливо руки на тебе піднімуть.
Бо ще й досі їхні діти
 викликають: «Благословенний!»
А дорога – повна вербоцвіту
Нагадує усім про славослів'я,
 що беззаконники [возносили] Тобі.
Чому ж це нині сталося найгірше?
Взнати хочу, – Горе! – Як це? Гасне моє світло?
Як це? Розпинається на хресті
 Син і Бог мій?

Ікос 3

Ти йдеш, о чадо, на несправедливу страту,
І не співстраждає з тобою ніхто;
 не супроводжує тебе Петро,
 який тобі сказав:
Не відречусь тебе ніколи, хоч би мав і вмерти! (*Мм 26,35*)
Покинув тебе Тома, який увізвав:
 Помремо разом з ним усі! (*Йо 11,16*)
А інші теж, рідні і сини,
Які мають судити дванадцять [Ізраїля] колін, (*Мм 19,28*)
 Де тепер вони?
Немає нікого з [них] всіх,
 але один Ти – за усіх,
Помираєш, чадо, єдиний,
 одначе Ти спас усіх,
Та [Твоя жертва] – достатня за всіх,
 Син і Бог мій!

Ікoc 4

Коли Марія у тяжкій печалі
і у великій скорботі
оте голосила й ридала,
Повернувся до неї Народжений з неї,
отак увізвавши:
Чому, матінко, сльози свої проливаєш?
Чому разом з жінками віддаєшся риданню? (Лк 23,27)
Якщо не постраждаю, якщо не помру,
то як Адама спасу?
Якщо не поселюся в гробі,
то як тих, що в аді, до життя приверну?
Ось [чому], як знаєш,
несправедливо Мене розпинають!
Чому ж, матінко, плачеш? Радше отак увізви:
З волі Своєї страждання переніс,
Син і Бог мій!

Ікoc 5

Тож відклади, матінко, відклади печаль,
Бо не годиться Тобі ридати,
Ти ж обрадованною звана, (Лк 1,28)
Тож звання цього не заслони риданням.
До нетямущих себе не уподібни,
О всемудрая Діво,
Ти – посеред моєї світлиці. (Мм 25,10)
Тож душі [своєї] не змори,
немов ті, що назовні.
Тих, що в світлиці,
як слуг своїх закликай.
Бо усяк послухає Тебе трепетно враз, о свята!
Коли скажеш: Де
Син і Бог мій?

Ікос 6

День Страстей [моїх] не покажи гірким,
Бо задля нього солодкий, мов манна,
нині Я з неба зійшов,
Не на Синай-гору, (*Вих* 19,20)
але в твою утробу.
Бо в ній я утворений,
як Давид раніш проголошував: (*Пс* 67,16-17)
«Гора велична» – [що означає],
збагни, о Величава!
Бо Я – той, що будучи Словом,
тілом став у Тобі. (*Йо* 3,18)
Тож у ньому страждаю,
у ньому спасаю.
Тому, мати [моя], не ридай,
але радше так узивай:
З волі Своєї страждання прийняв
Син і Бог мій!

Ікос 6*

{У відповідь на ці слова
Пречистая Мати ще більше душею зболена
До незбагненно з неї воплощеного і народженого
взивала отак:
Чому кажеш мені, чадо:
Разом з іншими жінками не віддавайсь риданню?
Я ж, як і вони, мала в утробі тебе, сина,
і грудьми тебе кормила.
Як же хочеш нині,
щоб не плакала я за тобою, дитино,
Того, хто прийняти поспішає
смерть несправедливо,
Того, хто мертвих воскрешає,
– Сина мого й Бога?}

Ікос 7

Ох! Чадо [моє]! – [Марія] промовляє, –
ридання з очей моїх я б відігнала,
[й цим] серце своє ще більше б скрушила,
Та ум мій мовчати – не в силі.
Чому ж ти, серденько, говориш мені:
Якщо не постраждаю, Адам не зцілиться?
Таж ти й без страждання багатьох ізцілив.
Бо прокаженого очистивши,
[сам] аж ніяк не хворів, а [лише] зволив, (Мм 8,1-4 і ін.)
Розслабленого підвівши, [сам] не ослаб. (Мм 9,2-8 і ін.)
І знову, [своїм], Блаже, словом
сліпого просвітивши зором, (Йо 9,1-41)
[Сам] позостався без страждання,
Сину мій і Боже.

Ікос 8

Мертвих воскресивши, [сам] не став ти мертвим
І не був погребеним. Як же говориш:
Якщо не постраждаю, якщо не помру,
Бідолашний Адам не стане здоровим?
Спасителю мій, Ти [лиш] повели,
і він підведеться відразу, несучи ложе [своє].
А якби Адама покладено до гробу,
Так, як Лазаря із гробу,
Ти воскресив би його словом,
[Бо] служить Тобі все як Творцю усього.
Тож навіщо скору путь оцю верстаєш, чадо?
На заколення не поспішай!
Смерті не приймай!
Сину й Боже мій.

Ікос 9

– Не відаєш, о матінко, не знаєш, що кажу:
Тож ум відкрий, та слово, яке чуєш, помісти,
І оте, що я кажу, сама в собі збагни.
Оцей бідолашний Адам,
 про якого я сказав раніш,
Не тільки занедужавши на тілі,
 але і на душі,
Занедужав добровільно,
 бо не послухав Мене
 і [тому] – в небезпеці.
Ти [ж] усвідомлюєш мої слова,
 тому, матінко [моя], не ридай,
А радше отак узивай:
 Помилуй Адама
І над Євою зжалься,
 Сину мій і Боже!

Ікос 10

На неповздержність і сластолюбство
Занедужавши Адам,
 аж до найглибшого аду упав,
І там оплакує душі [своєї] муки.
А Єва, яка колись його непослуху навчила,
Разом з ним зітхає,
 бо разом з ним недужа,
Щоб заповідь Лікаря додержувати разом навчились.
Чи тепер ти збагнула?
 Чи те, що я сказав, осягнула?
Знову, Мати, увізви:
 Як Адамові простиш,
Єві теж прости,
 Сину й Боже мій!

Ікос 11

Як почула ці слова тоді [Марія],
Непорочна Агниця, Агнцю [отак] відповіла:
Господи мій, на мене не прогнівайсь,
 Якщо промовлю ще раз,
Те, що маю [на серці], висловлю Тобі,
 щоб про те, про що бажаю, дізнатись від Тебе вповні.
Як перенесеш страждання і смерть,
 чи повернешся до мене?
Як навістиш Адама і Єву,
 чи побачу тебе знову?
Бо того боюся, чадо, щоб із гробу
Ти не вийшов скоро вгору,
 а я, прагнучи лицезріти тебе,
Ридала би та взивала: Де є
 Син і Бог мій?

Ікос 12

Як почув це Той, Хто все знає
Ще перш, ніж воно настане,
 відповів Марії: Будь певною, матінко,
Що першою мене споглядатимеш
 [по воскресінні] із гробу.
Я прийду, щоб тобі проявить,
 від скількох мук я Адама звільнив,
Та скільки кровавого поту заради нього пролив.
Приятелям я покажу на руках моїх знаки [від цвяхів],
І Єву тоді споглядатимеш, мати,
Живу, як колись,
 і в радості будеш взивати:
Спас прародичів моїх
 Син і Бог мій!

Гуос 13

Ще трохи терпіння, матінко, і побачиш,
Як я, мов лікар, одяг з себе скидаю,
і туди, де прародичі лежать, поспіваю,
І рани їхні оглядаю,
Затверділість їхню і черствість списом відтинаю,
Беру теж і оцет, рану затягаю,
Дослідивши виразку приладдям із цвяхів,
багрянницею її перев'яжу,
А хрест мій за тростину маю,
Користуюся ним, о мати,
щоб ти, це збагнувши, співала:
Страждаючи знищив страждання
Син і Бог мій!

Гуос 14

Тож відклади, матінко, печаль відклади!
І з радістю гряди!
Бо Я уже поспішаю на те,
задля чого прийшов:
Волю Того, Хто послав Мене сповнити,
Бо від початку Мною це було постановлено,
Отцю Моєму і Духу– угодно одвіку,
Щоб Я стався чоловіком
і за відпалого страждання переніс.
Притьмом, мати, сповісти усім:
Страждаючи, завдає поразки
ненависнику Адама
І Переможець приходить
Син і Бог мій!

Ікoc 15

– Переможена я, чадо,
переможена любов'ю,
І не перенесла би на правду,
щоб пробувала я в покою,
а ти [розп'ятий] на хресті,
Щоб пробувала я удома,
а ти б лежав у гробі.
Тож позволь мені іти разом з тобою,
бо споглядання тебе зціляє мене.
Позволь мені повидати
шанувателів Мойсея зухвальство,
Бо немов його месники сліпі,
убити тебе вони прийшли.
Мойсей же так Ізраїлю сказав:
На дереві будеш бачити Життя. (Втор. 28,66)
Хто ж є Життям?
Син і Бог мій!

Ікoc 16

– Отож, якщо разом зі мною ідеш, то не ридай, о мати,
І теж не лякайся, коли збурені стихії побачиш,
Бо від злодіяння цього
все створіння тремтить.
Небо – затьмарене і не розплющує ока
аж поки Я не скажу,
Земля і море тоді поспішило б втекти,
Храм [свій] хітон розірвав би тоді
проти тих, що дерзнули на це,
Гори стрясаються, порожніють гроби. (Мм 27,45;51-52)
Коли побачиш оце, якщо, як жінка, злякалась би ти,
До Мене [отак] увізви: Мене пощади,
Сину й Боже мій.

Інок 17

Сину Діви, Боже Діви,
Творче світу!
У Твоїй владі страждання,
у Тебе – мудрості глибина. (Рим. 11,33)
Ти відаєш, Ким Ти був і Ким став;
Ти зволив перенести страждання,
Ти благозволив прийти, щоб людей спасти;
Ти наші гріхи взяв на себе мов агнець, (Іс. 53,4-6)
Своїм жертвоприношенням наші гріхи умиртвив,
Ти спас усіх, Спасе.
Ти [як людина] страждання терпиш
і [водночас як Бог] – непідвладний стражданню.
Ти помираючи спасаєш.
Ти подав [своїй Матері] святій
Сміливість взивати Тобі:
Сину й Боже мій.